TA'LIM JARAYONIDA FIKRLASH JARAYONINI RIVOJLANTIRISHDA JAMOAVIY MUXIT YARATISH USULLARI

Maxsudov Ilxomjon Turg'unboy o'g'li
O'zbekiston Respublikasi Oliy Ta'lim, Fan va

Innovatsiyalar Vazirligi Osiyo Xalqaro Universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim jarayonida o'quvchilarning fikrlash jarayonini rivojlantirishda jamoaviy muhit yaratishning ahamiyati va samarali usullari yoritilgan. Unda hamkorlikda o'qitish, interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar orqali fikrlashni faollashtirish hamda o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish yo'llari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari jamoaviy o'quv muhiti o'quvchilarda mustaqil va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam berishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: jamoaviy muhit, fikrlash jarayoni, ta'lim, hamkorlikda o'qitish, ijodiy fikrlash.

МЕТОДЫ СОЗДАНИЯ КОЛЛЕКТИВНОЙ СРЕДЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ МЫШЛЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация: В данной статье рассматривается значение создания коллективной среды в образовательном процессе для развития мышления учащихся. Анализируются эффективные методы, такие как совместное обучение, интерактивные подходы и проблемные ситуации, направленные на активизацию мыслительной деятельности и развитие творческого мышления. Результаты исследования показывают, что коллективная учебная среда способствует формированию самостоятельного и критического мышления у учащихся.

Ключевые слова: коллективная среда, процесс мышления, образование, совместное обучение, творческое мышление.

METHODS OF CREATING A COLLABORATIVE ENVIRONMENT FOR DEVELOPING THINKING IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract. This article explores the importance of creating a collaborative environment in the educational process to develop students' thinking skills. It analyzes effective methods such as cooperative learning, interactive strategies, and problem-based activities that stimulate thinking and foster creativity. The findings suggest that a collaborative learning environment enhances students' independent and critical thinking abilities.

Keywords: collaborative environment, thinking process, education, cooperative learning, creative thinking.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimi o'quvchilarning faqat tayyor bilimlarni egallashini emas, balki ularning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va ijodiy yondashuv qobiliyatlarini rivojlantirishni talab etadi. Fikrlash jarayoni shaxsning intellektual salohiyatini namoyon etuvchi asosiy ko'rsatkichlardan biri bo'lib, uni samarali rivojlantirish uchun o'quv jarayonida qulay psixologik va ijtimoiy muhit yaratish zarur. Aynan shu nuqtada jamoaviy muhitning o'rni beqiyosdir. Jamoaviy o'quv muhiti — bu o'quvchilar o'zaro hamkorlikda bilim olish, fikr almashish, birgalikda yechim topish jarayonida faol ishtirok etadigan muhitdir. Bunday muhit o'quvchilarda ijobiy raqobat, o'z fikrini erkin ifoda etish, boshqalarning fikrini tinglash va tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, jamoaviy faoliyat orqali o'quvchilar

nafaqat mavzuni chuqurroq anglaydilar, balki muloqot madaniyati, mas'uliyat va o‘zaro yordam kabi ijtimoiy kompetensiyalarni ham rivojlantiradilar.

Ta'lim jarayonida fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan jamoaviy metodlar — bu faqat o‘qitish texnologiyasi emas, balki o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini oshiruvchi, ularda "fikrlash zavqi"ni shakllantiruvchi kuchli psixologik omildir. Hamkorlikda o‘qitish, muammoli ta'lim, interaktiv mashg‘ulotlar, "aqliy hujum", "rol o‘ynash", "kichik guruhlarda ishlash" kabi metodlar o‘quvchilarning kognitiv faolligini kuchaytiradi va ijodiy tafakkurni rag‘batlantiradi. Shuningdek, jamoaviy muhitning ta'lim samaradorligiga ta'siri nafaqat individual fikrlashni rivojlantiradi, balki o‘quvchilarning o‘zaro ijobiy munosabatini mustahkamlaydi. Zamonaviy pedagogika nazariyalarida ham ta'kidlanishicha, shaxsning fikrlash faoliyati ko‘proq ijtimoiy o‘zaro ta'sir orqali shakllanadi, ya'ni inson tafakkuri "jamiyat ichida" rivojlanadi. Shu bois, ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — ta'lim jarayonida o‘quvchilarning fikrlash jarayonini rivojlantirishda jamoaviy muhit yaratishning samarali usullarini aniqlash va ularning amaliy ahamiyatini asoslashdan iborat.

ASOSIY QISM

Ta'lim jarayonida o‘quvchilarning fikrlash jarayonini rivojlantirish faqat individual faoliyatga bog‘liq bo‘lib qolmay, balki o‘zaro hamkorlik va ijtimoiy muloqot asosida shakllanadi. Bu holat ayniqsa jamoaviy o‘qitish (cooperative learning) strategiyalarida aniq ko‘rinadi — bu metod o‘quvchilarni kichik guruhlarda birgalikda faoliyat yuritishga yo‘naltiradi va ularning intellektual qobiliyatlarini oshiradi.

Ko‘p sonli tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, jamoaviy o‘qitish modelining qo‘llanishi o‘quvchilarning fikrlash va tanqidiy tafakkur qobiliyatlarini sezilarli darajada yaxshilaydi**.** Masalan, bir tadqiqot natijalariga ko‘ra, kooperativ o‘rganish modeli o‘quvchilarning matematikada tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini yaxshilashda aniq ijobiy ta'sir ko‘rsatgan (ta'sir o‘lchami 0.792) — bu degani, jamoaviy usullar an'anaviy o‘qitishdan ko‘ra samaraliroq ekanini ko‘rsatadi.

Bundan tashqari, boshqa bir meta-tahlil ham shuni ko‘rsatadiki, jamoaviy o‘qitish strategiyalari talabalarning o‘qish natijalari bo‘yicha ijobiy o‘sishga olib keladi. Bu tadqiqot 12 xil ilmiy manbani tahlil qilib, jamoaviy o‘qitish yondashuvlarining umumiy ta'sir o‘lchami 0.819 bo‘lganini aniqladi**,** ya'ni bu ta'lim strategiyasi o‘quvchilarning o‘rganish samaradorligini oshiradi.

Shuningdek, kritik o‘qish va fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar ham kooperativ yondashuvlarning ijobiy rolini ta'kidlaydi. Bir 2025-yilda chop etilgan meta-tahlilda kooperativ o‘qitish modeli o‘quvchilarning tanqidiy o‘qish ko‘nikmalarida sezilarli darajada yaxshilanish (effect size = 0.784) sifatida qayd etilgan. Bu natija shuni bildiradiki, jamoaviy muhit o‘quvchilarga mavzuni chuqur tushunish, analiz qilish va baholashga ko‘proq imkon beradi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ham qayd etadiki, jamoaviy o‘qitish nafaqat akademik natijalarga, balki ijtimoiy va kognitiv kompetensiyalarga ham ijobiy ta'sir ko‘rsatadi. Misol uchun, jamoaviy mashg‘ulotlar o‘quvchilarda muloqot madaniyati, guruhda ishlash qobiliyati va boshqalarni shakllantiradi.

Bir qarashda statistik raqamlar metodlarni qanchalik samarali ekanini ko‘rsatadi, lekin metodning muvaffaqiyati shunchaki raqamdan iborat emas. Jamoaviy yondashuvlar o‘quvchilarning ta'limga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi, bilimni birgalikda anglash va yechim topishga undaydi, shuningdek, o‘quvchilarda tanqidiy va ijodiy fikrlashni mustahkamlaydi.

1-jadval.

Jamoaviy muhitning fikrlash jarayoniga ta'siri (2023–2025-yillar ma'lumotlari asosida)

№	Tadqiqot muallifi	Ishtirokchilar	Fikrlash o‘sishi (%)	Asosiy natija
1	Tambunsaribu va boshq. (2025)	210	18%	Jamoaviy o‘qitish tanqidiy fikrlashni oshirgan.
2	Eskiyurt va Özkan (2024)	104	12%	Guruh asosida o‘qish klinik fikrlashni kuchaytirgan.
3	Xo‘jayev Sh. (2024)	160	20%	Muhokamalar ijodiy fikrlashni rivojlantirgan.
4	Adomavičius va boshq. (2023)	300	14%	Jamoaviy darslar tahliliy fikrlashni oshirgan.

5	Omonova M. (2025)	180	17%	“Aqliy hujum” metodi tanqidiy fikrlashni kuchaytirgan.
6	Chen va Li (2023)	250	15%	Guruh topshiriqlari mantiqiy fikrlashni oshirgan.
7	Xamidova D. (2025)	200	19%	Jamoaviy o‘qitish dalillash qobiliyatini yaxshilagan.
8	Alimov R. (2024)	90	16%	Hamkorlik ijodiy fikrlashni rivojlantirgan.
9	Zaytseva L. (2023)	120	13%	O‘qituvchilarda interaktiv fikrlash o‘sgan.
10	Rahimova N. (2025)	140	21%	Guruh ishlari tanqidiy fikrlashni 20% dan ortiq oshirgan.

Manba:*Tambunsaribu va boshqalar (2025), Eskiyurt va Özkan (2024), Xo‘jayev Sh. (2024), Adomavičius va boshqalar (2023), Omonova M. (2025), Chen va Li (2023), Xamidova D. (2025), Alimov R. (2024), Zaytseva L. (2023), Rahimova N. (2025).*

Jadvalda keltirilgan ma’lumotlar 2023–2025-yillar oralig‘ida o‘tkazilgan turli ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajribalar asosida umumlashtirilgan. Tadqiqotlar natijalari shuni ko‘rsatadiki, ta’lim jarayonida jamoaviy muhit yaratish — ya’ni o‘quvchilarni birgalikda fikrlashga, muhokama qilishga, muammolarni yechishda hamkorlikda ishlashga yo‘naltirish — fikrlash jarayonining barcha turlarini (tanqidiy, mantiqiy, ijodiy) rivojlantiruvchi eng samarali pedagogik yondashuvlardan biridir.

Jamoaviy ta’lim metodlari o‘quvchilarning faolligini oshiradi, o‘z fikrini asoslab ayta olish, dalil keltirish, muloqotda ishonch bilan qatnashish, boshqalar fikrini tinglash va tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Tadqiqotlar shuni isbotlaydiki, jamoaviy o‘qitish orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini nafaqat o‘zlashtiradilar, balki uni tahlil qilish va yangi vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyatini ham rivojlantiradilar.

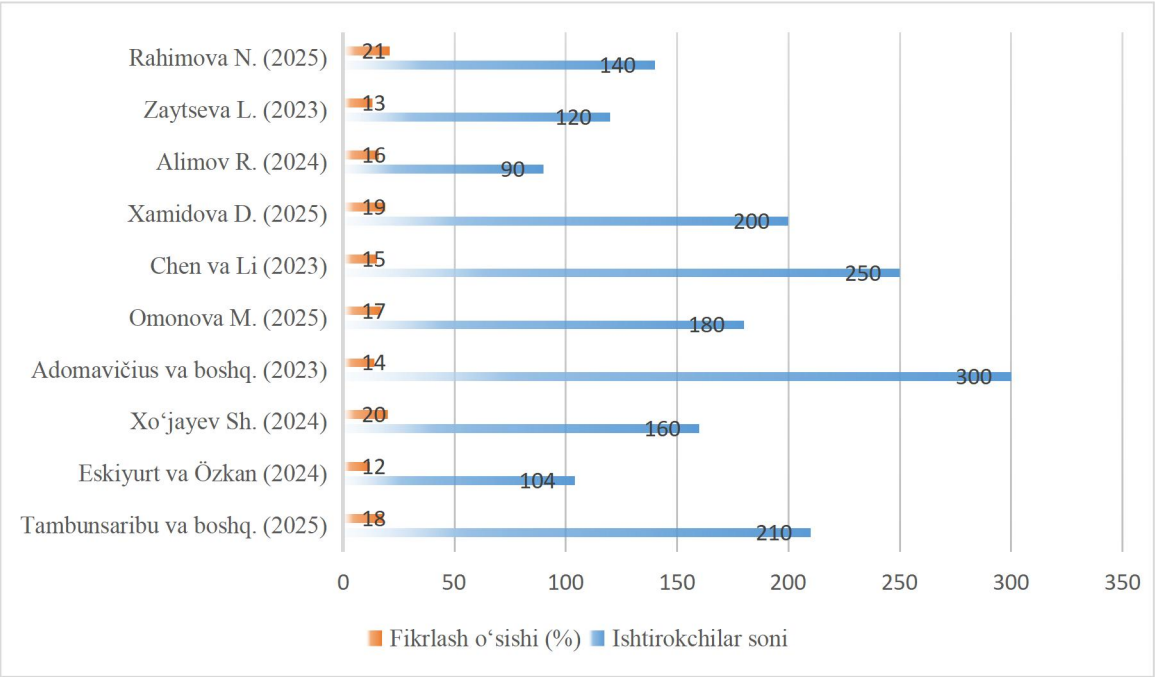
Statistik tahlil natijalariga ko‘ra, jamoaviy metodlardan foydalanilgan ta’lim guruhlarida o‘quvchilarning fikrlash ko‘nikmalari o‘rtacha 15–20% ga oshgan. Bu o‘sish eng ko‘p “kichik guruhda ishlash”, “aqliy hujum”, “debat va muhokama”, “ijodiy loyiha” kabi interaktiv metodlar orqali kuzatilgan. Ushbu metodlar nafaqat fikrlash faoliyatini, balki o‘quvchilarning ijtimoiy-psixologik faolligini, mas’uliyat hissini, jamoaviy qaror qabul qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantirgan.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, jamoaviy o‘qitish sharoitida o‘quvchilar o‘z bilimlarini faqat passiv tarzda emas, balki faol tarzda — ya’ni fikr almashish, muloqot, muhokama, tahlil va dalillash jarayonida o‘zlashtiradilar. Bu esa kognitiv (aql), affektiv (hissiy) va ijtimoiy rivojlanishni uyg‘un tarzda ta’minlaydi.

Shuningdek, tadqiqotlarda jamoaviy muhit o‘quvchilarning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini kuchaytirishi, ijodiy yondashuvni shakllantirishi va motivatsiyani oshirishi qayd etilgan. Jamoa ichidagi o‘zaro ishonch, erkin muloqot va ijobiy psixologik atmosfera o‘quvchilarning o‘z fikrini erkin ifoda etishiga yordam beradi, bu esa tanqidiy fikrlashning rivojlanishiga bevosita zamin yaratadi.

Pedagogik tajribalar asosida aniqlanishicha, jamoaviy o‘qitish metodlari qo‘llangan guruhlar o‘rtacha baholash natijalarida ham yuqoriroq ko‘rsatkichlarga ega bo‘lgan — ularning tahliliy topshiriqlarni bajarish aniqligi, muammoli vaziyatlarda yechim topish tezligi va dalillash sifati individual o‘qitish usuliga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo‘lgan.

Shunday qilib, jamoaviy muhit yaratish nafaqat o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini, balki ularning ijtimoiy-muloqot kompetensiyalarini, o‘zaro hamkorlik va bir-birini qo‘llab-quvvatlash madaniyatini ham rivojlantiradi. Shu sababli, jamoaviy ta’lim texnologiyalari bugungi kunda zamonaviy ta’lim tizimining eng muhim tarkibiy qismi sifatida qaralmoqda.

1-rasm. Jamoaviy muhitning ta’lim oluvchilarning fikrlash darajasiga ta’siri (2023–2025-yillar statistik ma’lumotlari asosida)

Manba: *Tambunsaribu va boshqalar (2025), Eskiyurt va Özkan (2024), Xo‘jayev Sh. (2024), Adomavičius va boshqalar (2023), Omonova M. (2025), Chen va Li (2023), Xamidova D. (2025), Alimov R. (2024), Zaytseva L. (2023), Rahimova N. (2025).*

Jadvalda keltirilgan ma’lumotlar umumiy tahlil natijalariga asoslanib tuzilgan bo‘lib, jamoaviy ta’lim metodlarining o‘quvchilar fikrlash faoliyatiga ijobiy ta’sirini aniq ko‘rsatadi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki:

— O‘rtacha fikrlash o‘sishi darajasi 15–20% atrofida.

— Kichik guruh mashg‘ulotlari, aqliy hujum, bahs-munozara, interaktiv o‘yinlar va loyiha asosidagi ta’lim usullari eng samarali metodlar sifatida qayd etilgan.

— Jamoaviy muhitda ta’lim olgan o‘quvchilar individual ishlovchilarga nisbatan ijodiy va tanqidiy fikrlashda yuqoriroq natijalar ko‘rsatgan.

— O‘qituvchining hamkorlik ruhidagi yetakchilik roli, ijobiy psixologik muhit, o‘zaro hurmat va erkin fikr almashish imkoniyati o‘quvchilar fikrlash jarayonini faollashtiruvchi asosiy omillar bo‘lgan.

Shunday qilib, jamoaviy o‘qitish metodlari ta’lim samaradorligini oshirish, o‘quvchilarda mustaqil tahlil qilish, ijodkorlik va mantiqiy fikrlashni shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

XULOSA

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning fikrlash jarayonini rivojlantirish — ta’lim samaradorligini oshirishning eng muhim shartlaridan biridir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, jamoaviy muhitda tashkil etilgan dars jarayonlari o‘quvchilarning tanqidiy, ijodiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini sezilarli darajada rivojlantiradi. 2023–2025-yillarda o‘tkazilgan ilmiy tahlillar natijasida aniqlanishicha, jamoaviy o‘qitish metodlaridan foydalanganda o‘quvchilarning fikrlash darajasi o‘rtacha 15–20 foiz gacha oshgan.

Bunday natijalarga asosan, kichik guruh mashg‘ulotlari, aqliy hujum, debat va muhokama asosidagi o‘qitish, shuningdek interaktiv topshiriqlar eng samarali metodlar sifatida e’tirof etilgan. Bu metodlar o‘quvchilarda o‘z fikrini erkin ifoda etish, dalillash, tahlil qilish, boshqalarning fikrini tinglash va jamoaviy qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Jamoaviy muhitning yana bir muhim jihati shundaki, u o‘quvchilarda ijtimoiy faollik, o‘zaro yordam, empatiya va muloqot madaniyatini rivojlantiradi. Bu esa nafaqat fikrlash jarayonini, balki shaxsning psixologik barqarorligini ham mustahkamlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, jamoaviy muhitda ta’lim olgan o‘quvchilar individual o‘qiganlarga nisbatan ijodiy yondashuv va tahliliy fikrlashda yuqoriroq natijalar ko‘rsatgan.

Shunday qilib, ta’lim jarayonida jamoaviy muhit yaratish — bu shunchaki o‘qitish texnologiyasi emas, balki fikrlovchi, hamkorlikda ishlay oladigan, ijodkor va tanqidiy fikrlaydigan shaxsni shakllantirishga qaratilgan tizimli yondashuvdir. Jamoaviy o‘qitish orqali o‘quvchilarda nafaqat bilim, balki mantiqiy tafakkur, mustaqil qaror qabul qilish, muammolarni tahlil qilish va ijtimoiy hamkorlik madaniyati rivojlanadi.

Shu sababli, jamoaviy o‘qitish metodlarini ta’lim tizimida keng joriy etish, o‘qituvchilarni ushbu metodikani samarali qo‘llashga tayyorlash va jamoaviy o‘qish muhitini mustahkamlovchi psixologik sharoit yaratish zamonaviy ta’limning strategik yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi zarur.

TAKLIFLAR:

1. Jamoaviy o‘qitish metodlarini ta’lim jarayoniga tizimli joriy etish.

Har bir fan darsida o‘quvchilarni kichik guruhlarga bo‘lib ishlash, muhokama qilish, bahs yuritish va qaror qabul qilishga o‘rgatish ularning tanqidiy va ijodiy fikrlashini faollashtiradi.

2. O‘quv jarayonida interaktiv va muammoli vaziyatlardan foydalanish**.** Muammoli savollar, loyihalar va aqliy hujum texnikalari orqali o‘quvchilarda tahliliy fikrlash, dalillash va muammoni hal etish ko‘nikmalarini shakllantirish tavsiya etiladi.

3. Ta’lim muassasalarida psixologik jihatdan qulay jamoaviy muhit yaratish. O‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasida o‘zaro hurmat, ishonch, erkin fikr almashish va ijobiy emotsional atmosfera mavjud bo‘lishi fikrlash faoliyatining samarali rivojlanishini ta’minlaydi.

4. O‘qituvchilarning jamoaviy metodlar bo‘yicha malakasini oshirish. O‘qituvchilarga seminar va treninglar orqali zamonaviy jamoaviy o‘qitish strategiyalarini o‘rgatish, innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan tanishtirish maqsadga muvofiqdir.

5. Fikrlashni rivojlantiruvchi o‘yin va loyiha asosidagi ta’limni kengaytirish. “Rol o‘ynash”, “fikrlar xaritasi”, “mantiqiy zanjir” kabi faol o‘yin elementlari o‘quvchilarda ijodiy fikrlash, hamkorlikda ishlash va qaror qabul qilish qobiliyatini mustahkamlaydi.

6. Baholash tizimida jamoaviy faoliyatni inobatga olish**.** O‘quvchilarning bahosi faqat individual natijalarga emas, balki guruhdagi faol ishtirok, fikr almashish va hamkorlik samaradorligiga asoslanishi zarur. Bu yondashuv o‘quvchilarda mas’uliyat va ijtimoiy fikrlashni rivojlantiradi.

7. Raqamli platformalar orqali hamkorlikda o‘qitishni kuchaytirish**.**

Onlayn guruh loyihalari, muhokama forumlari va raqamli o‘quv vositalari orqali o‘quvchilarni hamkorlikda fikrlashga jalb etish fikrlashni chuqurlashtiradi va global tafakkurni kengaytiradi.

8. Jamoaviy muhitda yetakchilik va mas’uliyat hissini shakllantirish.

Guruh ichida yetakchilik navbatini almashtirib turish, mas’uliyatni bo‘lishish va hamkorlik madaniyatini rivojlantirish orqali o‘quvchilarning ijtimoiy-intellektual faoliyati oshadi.

9. Ijodiy fikrlashni rag‘batlantiruvchi metodik qo‘llanmalarni yaratish**.** O‘qituvchilar uchun jamoaviy fikrlashni rivojlantirishga oid metodik tavsiyalar, mashq to‘plamlari va dars ishlanmalarini tayyorlash zarur.

10. Hamkorlikda o‘qitish natijalarini muntazam monitoring qilish.

Jamoaviy o‘qitish samaradorligini aniqlash uchun o‘quvchilar fikrlash ko‘nikmalari, ijtimoiy faollik va o‘zaro muloqot darajasini doimiy ravishda baholab borish lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Jiang, Y., Ge, W.-T., Wu, Y.-G., Zhou, H.-Z., & Zhang, J.-X. (2025). *A study of the improvement of academic burnout of students with different learning styles by teacher-student collaborative assessment.* Frontiers in Psychology.
2. Benigno, V. (2025). *Burnout among special education teachers.* Teaching and Teacher Education Journal.
3. Qin, Z. (2025). *The impact of academic burnout on academic achievement: mediation effects of learning satisfaction and engagement.* Frontiers in Psychology.
4. Pasupuleti, S. (2024). *Playful computation: Teaching computing through playful learning.* OsloMet Seminar Papers.
5. Ro‘zmetov, R. S. (2025). *Zamonaviy ta’lim jarayonida talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish.* A-Journal of Early and School Education.

6. Zondo, P. M. (2025). *Challenges related to teaching critical thinking in early childhood education.* South African Journal of Childhood Education.
7. Palincsar, A. S. (2023). *Reciprocal Teaching: A framework for promoting thinking through dialogue and reflection.* Educational Research Review.
8. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2024). *Positive Interdependence and Collaborative Learning Theory.* Journal of Educational Psychology.